

Standard 12
ZMĚNA SITUACE
č. rev.: 01/2018

Termín poslední revize:	21. 2. 2018
Návrh revize zpracoval:	Mgr.Martina Kykalová
Návrh revize schválil:	Bc. Gabriela Horná
Termín platnosti revize:	27. 4. 2018

Tento dokument stanovuje, jakým způsobem pracovníci organizace postupují v situaci významných změn v životě dětí a rodin (vlastních a náhradních).

Dokument stanovuje pravidla a způsoby, jakými pracovníci zajišťují adekvátní přípravu dětí, rodičů a pečujících osob na významné změny v jejich životech, stanovuje efektivní řešení nastalých situací.

Kritérium 12a – Pověřená osoba má písemně stanovená pravidla a postupy práce pro situace významných změn v životě dětí a rodin, včetně ukončení pobytu dítěte v původní nebo náhradní rodině.

Děti vyrůstající mimo vlastní rodinu jsou na významné životní události velmi citlivé a na změny mohou reagovat jinak než děti vyrůstající ve vlastní rodině. Situace změny prostředí dítěte přináší pro všechny zúčastněné mnoho citlivých témat, a může být pro dítě a jeho blízké velmi náročným obdobím. O to důležitější je proces přípravy a nezbytná znalost potřeb dítěte i potřeb ostatních zúčastněných osob. Proces změny v životě dítěte má být řízený a uvědomovaný. Doprovázející organizace může mít významnou roli koordinátora procesu změny v životě dítěte.

Principy pro doprovázení dítěte v jeho měnícím se prostředí:

Spolupráce

- zapojené osoby jsou si vědomy společného cíle, funguje multidisciplinární spolupráce jednotlivých subjektů

Zodpovědnost

- v procesu změny jsou jasně vymezené kompetence jednotlivých aktérů, kteří vědí, jaké kroky kdo připravuje a realizuje, v jakém čase. Princip zodpovědnosti zohledňuje rozšiřující se sociální pole dítěte, kdy do života dítěte vstupují další osoby zainteresované v situaci změny.

Respekt k potřebám dítěte

- v interakci a komunikaci s dítětem jsou v největší míře ošetřeny potřeby dítěte, zejména potřeba bezpečí, ochrany, podpory a jistoty. Dítě zažívá přijetí okolí, které citlivě reaguje na jeho názor. Dítě si zachovává důvěru v dospělé, což je pro ně stěžejní pro další péči.

Prevence

- s dodržáním principů spolupráce, zodpovědnosti a respektu k potřebám dítěte předcházíme další traumatizaci dítěte, nedostatečné informovanosti dítěte či dalších osob zapojených do procesu změny, předcházíme i časovému tlaku při rozhodování o možnostech podpory dítěte a rodiny.

Kritéria pro stanovení postupů pro efektivní zvládnutí změny:

- a) každé dítě je jedinečné, stejně tak i situace změny
- b) obecně formulované postupy je vždy nutné přizpůsobovat individuálním potřebám dětí a rodiny
- c) plán spolupráce musí pružně reagovat na vývoj a situaci v rodině

Definice situace změny

- I. Přejít dítěte z péče od péče*
- II. Náročná životní situace v rodině*

I. Postupy práce při přechodu dítěte z péče do péče

- Situace přechodu dítěte z péče do péče může zahrnovat dva základní druhy situace – přechod dítěte z péče do péče náhle, neplánovaně a přechod dítěte, který je plánovaný a je čas na jeho přípravu.

PŘECHOD NÁHLÝ, S MALOU MOŽNOSTÍ PLÁNOVÁNÍ A PŘÍPRAVY

V praxi se setkáváme nejčastěji se situacemi, kdy dítě přechází z biologické rodiny do náhradní pěstounské rodiny. Je-li přechod náhlý, pracovníci organizace usilují o realizaci níže popsaných pravidel a postupů.

V praxi se v menší míře setkáme také se situací náhlého přijetí dítěte do přechodné pěstounské péče. V této situaci koordinuje proces změny zpravidla pracovník OSPOD, nicméně doprovázející pracovník pěstounské rodiny může být přítomen například při předávání dítěte od biologické rodiny pěstounům, a může užitečně ovlivnit samotnou situaci předání a následné provázení rodiny při adaptačním období dítěte.

V dané situaci uvažujeme ve třech rovinách:

Sociální rovina

Pro dobré zvládnutí přechodu je dobré mít vymezenou roli koordinátora procesu, který je v tomto období průvodcem a vztahovou osobou dítěte. Tuto roli zastává zpravidla OSPOD dítěte, může být oslovena i doprovázející organizace. Podpora pracovníka, který dítěti zprostředkovává informace o situaci, reflektuje jeho názor a prožívání situace, může zásadním způsobem ovlivnit zachování důvěry v dospělé osoby, a snížit tak riziko traumatizace dítěte v období přechodu. Pracovník rodiny může v této situaci být podporou zapojeným osobám, může doporučovat způsoby zajištění citlivého přechodu.

Psychická rovina

V období přechodu klademe důraz na psychické bezpečí dítěte, poskytujeme možnost kontroly nad situací a věnujeme pozornost simulaci bezpečí (práce se smysly, hranicemi těla, práce s verbální i neverbální složkou komunikace)

Zdravotní rovina

Při přechodu dítěte je věnována pozornost zjištění specifických zdravotních potřeb dítěte. Zahrnuje zajištění předání specifických pomůcek a zdravotních potřeb dítěte (např. brýle, naslouchátko, apod.)

Při přechodu dítěte do pěstounské rodiny bez možnosti předchozí adaptace (přemístění na základě rychlého předběžného opatření), respektujeme potřeby dítěte, které se ocitlo v krizové situaci. Základem pro podporu dítěte v této situaci je způsob komunikace, který podpoří důvěru dítěte v dospělé osoby. Oporou pro pracovníky je dokument **Komunikační zásady s dítětem v krizové situaci** (viz **Příloha 1**).

Senzobiografická anamnéza

Jedná se o důležitý nástroj, který využíváme k **efektivnímu předávání informací** o dítěti následným pečujícími osobám za účelem podpořit rychlejší adaptaci dítěte na nové prostředí a usnadnit bezpečné navázání vazby mezi dítětem a pečující osobou. Tento nástroj je zásadní také pro udržení **jednotných informací**, které dítěti v době jeho přemísťování z péče do péče sdělujeme. V sociálním poli dítěte je při změně prostředí mnoho zúčastněných odborníků, jejichž práce se prolíná nebo na sebe navazuje. Zachování jednotných informací vůči dítěti je velice obtížný, ale i významný úkol.

Senzobiografická anamnéza mapuje různé oblasti péče o dítě. V situaci náhlého přechodu dítěte z péče do péče sledujeme zejména oblasti:

- Komunikace dítěte v situaci odebrání z rodiny
- Smyslové vnímání dítěte
- Základní potřeby dítěte
- Hygiena, zdraví
- Informace, které byly dítěti sděleny o současné situaci

Informace o situaci dítěte při předání slouží k dobré adaptaci dítěte v novém prostředí. Pracovník rodiny může doporučit pěstounům či pracovníkovi OSPOD využití nástroje senzobiografické anamnézy pro mapování potřeb dítěte, pokud je přítomen situaci předání dítěte. Informace zaznamenává a následně předává pečující osobě. (Podrobný popis obsahu **Senzobiografické anamnézy pro náhlý přechod** viz **Příloha 2**)

PŘECHOD PLÁNOVANÝ, S MOŽNOSTÍ PŘÍPRAVY ZAPOJENÝCH OSOB

V praxi se setkáváme se situacemi přechodu dítěte z péče do péče z prostředí:

- a) pěstounské rodiny do biologické rodiny
- b) ústavního zařízení do pěstounské rodiny
- c) pěstounské rodiny do ústavního zařízení
- d) přechodné pěstounské péče do osvojení, biologické rodiny či dlouhodobé PP

Plánování přechodu dítěte se zpravidla věnuje multidisciplinární tým osob, které se přímo podílejí na řešení situace dítěte. Členy týmu mohou být:

- Pracovník doprovázející dítě při přechodu (doprovázející pracovník)
- Pěstounská rodina
- Pracovníci krajského úřadu, OSPOD dítěte a OSPOD pěstounů
- Další odborníci dle individuálních potřeb dítěte
- Rodiče dítěte
- Nové pečující osoby

Doprovázející rodiny koordinuje v situaci přechodu zejména informovanost jednotlivých osob v multidisciplinárním týmu a zajišťuje přípravu na přechod dítěte a dalších zapojených osob (příprava těchto osob může probíhat s OSPOD, s krajským úřadem, příp. se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi). Plán přechodu dítěte z péče do péče je tvořen ve spolupráci doprovázejícího pracovníka a dalších členů týmu, zejména OSPOD dítěte. Potřeby dítěte jsou v procesu změny prostředí průběžně vyhodnocovány pomocí nástroje VSD a reflektovány v Individuálním plánu ochrany dítěte.

Fáze plánovaného přechodu dítěte z péče do péče

- Fáze přípravy a plán přechodu
- Fáze adaptace
- Fáze aklimatizace

Fáze přípravy přechodu z péče od péče a plán přechodu:

Přípravná fáze přechodu dítěte z péče do péče zahrnuje přípravu:

- dítěte,
- stávajících pečujících osob (pěstounů, poručníků),
- nových pečujících osob (pěstounů, osvojitelů, rodičů dítěte),
- ostatních dětí ve stávající i nové rodině, širší rodina
- spolupráci s ústavním zařízením kam dítě odchází

Příprava dítěte

- Situace přechodu dítěte je velmi náročným a stresovým obdobím. V procesu přechodu se snažíme naplňovat princip respektu k potřebám dítěte. Jako zásadní se jeví potřeba reagovat na potřebu **bezpečí**, jako základní psychické potřeby člověka. Přípravná fáze přechodu dítěte by měla snižovat riziko traumatizace dítěte ohroženého ztrátou bezpečí v situaci změny. Přechod dítěte do následné péče zohledňujeme též jako důležitý moment v jeho historii a vnímáme toto období jako důležité pro **budování vlastní identity**.
- Pracovník, který připravuje dítě na přechod, je kompetentní v základních dovednostech pro práci s dítětem. Dokáže komunikovat citlivě a adekvátně s dítětem, je vnímavý k verbálním i neverbálním projevům dítěte, empatický, trpělivý, dokáže aktivně naslouchat. Při přípravě dítěte sleduje zájem dítěte, dohlíží na dodržování práv a potřeb dítěte, využívá nástroje – např. **Komunikační karty s obrázky a tématy** (viz **Příloha 3**).

Základní způsoby přípravy dítěte:

- Příprava malých dětí (viz **Příloha 4 - Specifika přípravy malých dětí**)
- Příprava starších dětí (viz **Příloha 5 - Specifika přípravy starších dětí**)
- Příprava dětí se zdravotním postižením (viz **Příloha 6 - Specifika přípravy dětí se zdravotním postižením**)

Příprava stávajících pečujících osob

- Stávající pečovatelé (pěstouni, poručníci), potřebují v procesu přechodu dítěte do následné péče podporu ve změně situace a možnost reflexe vlastního prožívání. Doprovázející organizace může nabídnout psychologické poradenství, terapeutické služby, doprovázející pracovník mapuje potřeby pěstounů v období změny.
- Stávající pečovatelé jsou důležitým zdrojem informací o dítěti, pro nové pečovatele připravují informace v rámci **Senzobiografické anamnézy pro plánovaný přechod** (viz **Příloha 7**). Shromažďují informace v oblastech:
 - komunikace
 - smyslové vnímání
 - zátěžové situace
 - stravování
 - usínání a spánek
 - hygienická péče

- další oblasti specifické pro dítě

Pečující osoby, od kterých dítě odchází, jsou důležitými osobami, které se podílí i na přípravě dítěte. Zajišťují dítěti dostatek informací a zohledňují zvýšenou potřebu bezpečí v tomto citlivém období. Doprovázející pracovník poskytuje rodině poradenství v této oblasti.

Příprava nových pečujících osob

- Osoby, které budou pečovat o dítě, mohou být osvojitelé, pěstouni, biologičtí rodiče dítěte. Cílem přípravy těchto osob je dostatečné seznámení se s dítětem, jeho specifickými potřebami, zvyklostmi, projevy. Seznamují se s novou životní rolí, s novými právy a povinnostmi v případě pěstounů. Pěstouni a osvojitelé jsou připravováni v rámci skupinové přípravy koordinované krajským úřadem, na jejich přípravě se podílí i příslušný OSPOD. Doprovázející organizace zajišťuje zejména předávání jednotných informací o dítěti, poskytuje rodině další poradenství, podporu a pokračuje v doprovázení rodiny po přechodu dítěte. Může tak přispět k úspěšné adaptaci a aklimatizaci dítěte v rodině, zároveň podporuje udržení rodičovských kompetencí a respektování potřeb dítěte.

Příprava ostatních dětí ve stávající i nové rodině, příprava širší rodiny

- S dětmi pracujeme na porozumění situaci adekvátně věku, zjišťujeme jejich názor a prožívání situace, s dalšími členy širší rodiny reflektujeme jejich prožívání, připravujeme je na to, jak proběhne rozloučení s dítětem a možnosti dalších kontaktů s ním.
- Přípravu dětí zajišťuje zejména doprovázející pracovník rodiny u stávajících pečovatelů. U nových pečovatelů může pracovník doporučovat způsob přípravy vlastních dětí novým pečujícím osobám (pěstouni či osvojitelé), případně pokud existuje možnost, pracovník se setkává i s vlastními dětmi nových pečujících osob. Příprava dětí v nové rodině je též součástí skupinové přípravy náhradních rodičů.

Spolupráce s ústavním zařízením, kam dítě odchází

- Doprovázející pracovník se v rámci spolupráce s rodinou zaměřuje na úspěšný průběh pěstounské péče, podporuje dítě a další členy rodiny, aby v rodině mohlo zůstat a zdravě se vyvíjelo. Přesto se může stát, že rodina nedokáže o dítě nadále pečovat, též dítě může mít zájem při komplikovaných vztazích s pěstouny odejít do ústavního zařízení. V tomto případě se snaží pracovník spojit se se zařízením, zjistit nastavení podpory dítěte v novém zařízení, předat co nejvíce informací o dítěti osobě, která bude o dítě v zařízení pečovat. Může požádat o informace o režimu, pravidlech a zvyklostech v zařízení, aby mohl dítěti zajistit co nejvíce pocitu bezpečí v nové situaci.

Plán přechodu

- V přípravné fázi přechodu dítěte z péče do péče je vytvářen **plán přechodu**, na kterém se podílí členové multidisciplinárního týmu. Zohledňují zájem dítěte, vyhodnocují novou situaci a zahrnují změny do IPOD. V plánu přechodu je též třeba zohlednit postupy ze strany soudu, zejména v otázce termínů, kdy je možné uskutečnit skutečné předání dítěte, dle příslušného soudního rozhodnutí.

Plán přechodu může obsahovat:

- **Časový harmonogram**

Specifikujeme časové rozvržení pro přípravu, adaptaci a aklimatizaci dítěte a ostatních členů rodiny. Obsahuje konkrétní rozvržení schůzek stávajících a nových pečujících, dítěte, návštěvy v rodině, předpokládaný termín přechodu dítěte.

- **Místo, kde probíhá kontakt nových pečujících osob se stávajícími**

Uvádíme a vyhodnocujeme bezpečné prostředí pro dítě, kde budou kontakty probíhat. Zahrnuje prostory organizace a domácnosti obou rodin, případně zařízení, do kterého dítě přechází.

- **Vymezení obsahu předávaných informací, předávané předměty**

Uvádíme, jaké informace mají být o dítěti předávány (zejména na základě senzobiografické anamnézy získané od stávajících pečujících osob), jaké dokumenty o dítěti předáváme (například rodný list, kartička pojišťovny, zprávy z lékařských a psychologických vyšetření, apod.), též vymezuje, jaké materiály budou předány pro zajištění zdravého vývoje identity dítěte v souvislosti s jeho historií (pěstouni mohou vytvářet Knihu života, Deník dítěte, shromažďují předměty významné pro zásadní okamžiky v životě dítěte).

(Příklad plánu přechodu viz **Příloha 4** Specifika příprav malých dětí)

Fáze adaptace

- Adaptační fáze je období, kdy se dítě setkává se svými novými pečujícími osobami a dochází k seznamování, vzájemnému poznávání, „sžívání se“ pečujících a dítěte. V adaptační fázi probíhají setkání dítěte s novými pečujícími v pravidelných intervalech, s postupnou gradací frekvence kontaktů, délky kontaktů, zapojením nových pečujících do běžné péče o dítě. Dochází k seznamování dítěte s novým prostředím.
- Aktivita plánovaná v tomto období zohledňuje potřebu bezpečí dítěte a významnost období pro další vývoj vlastní identity dítěte. Postupný rozvoj adaptační fáze tak reflektuje aktuální prožívání dítěte, jeho reakce před a po kontaktu s novými pečujícími, dítě by nemělo projevovat zvýšené známky stresu z odloučení od stávajících pečujících, kontakty by měly probíhat v pozitivní atmosféře a být pro dítě příjemné.
- Vyvrcholením adaptační fáze je samotný přechod dítěte do nového prostředí.

Doporučení pro předání dítěte:

- při přemístění dítěte je přítomna vztahová osoba, případně pro dítě známá tvář
- předáváme a využíváme vše známé – hračky, vůně, fotografie, hudba, pomůcky

- soustředíme se na navození zvýšeného tělesného pocitu bezpečí (citlivá fyzická manipulace s dítětem) a zklidňující komunikace (tón hlasu, respektování rytmu dítěte, teplo, tekutiny) s cílem minimalizovat stresovou situaci

Fáze aklimatizace

- Období po předání dítěte do nového prostředí vyžaduje stále zvýšenou pozornost. V této fázi je doporučeno uskutečnit ještě několik kontaktů původních pečujících dítěte v novém prostředí, dítě by se naopak nemělo vracet do svého původního prostředí. Doprovázející pracovník rodiny může nadále poskytovat poradenství pro původní pečující osoby v tomto období, je k dispozici v prvních týdnech po předání dítěte i novým pečujícím.

Specifika přechodné pěstounské péče

- Pěstouni vykonávající přechodnou pěstounskou péči mají ve své roli vymezeny některé činnosti:
 - Deník dítěte – vedou pravidelné záznamy o vývoji dítěte a významných okamžicích v životě dítěte
 - Kniha života – zpracovávají informace o dítěti, pořizují fotografie od prvního převzetí dítěte
 - Konkrétní předávání informací probíhá v součinnosti s pracovníky Krajského úřadu, OSPOD dítěte a OSPOD pěstounů, pěstouni se účastní případových setkání, podílí se na plánování dalšího postupu.
 - Pěstouni spolupracují s dalšími odborníky, např. lékař a psycholog Dětského centra Plzeň, a koordinují diagnostiku dítěte pro tvorbu zprávy při předání dítěte¹
 - Při finálním předání dítěte se používá dokument k potvrzení převzetí dítěte novými pečujícími osobami (vzor formuláře **Protokol o předání dítěte** viz **Příloha 8**)
 - Při jedno či vícedenních pobytových návštěvách dítěte u nových pečujících, kde není přítomen stávající pečující, se používá dokument **Dohoda o pobytu dítěte mimo dohled pěstounů** (vzor formuláře viz **Příloha 9**)
 - Při plánování přechodu dítěte se využíván formulář **Plán přechodu dítěte z PPPD** (vzor formuláře viz **Příloha 10**), který vymezuje jednotlivé fáze adaptačního procesu dítěte, stanovuje termíny a místa adaptačních kontaktů, slouží k záznamům uskutečněných kontaktů
 - Při finálním předání dítěte používáme dokument **Zpráva o dítěti – předání z PPPD** (vzor formuláře a popis formuláře viz **Příloha 11**)
- Pracovníci mohou využít pro orientaci v procesu PPPD – jednotlivé postupy, kompetence a povinnosti pracovníka – **Manuál PPPD pro pracovníka** (viz **Příloha 12**)
- Pracovníci mohou využít v procesu PPPD také dokument vydaný Krajským úřadem, s názvem **Specifikace rolí jednotlivých subjektů v PPPD** (viz **Příloha 13**)
- Pro následné rodiče lze využít dokument **Informace pro budoucí pěstouny/osvojitele**, (viz **příloha 14**) který vysvětluje blíže průběh jednotlivých fází procesu přechodu dítěte PPPD

¹ Z praxe zatím sledováno, že toto neprobíhá ve všech krajích vždy automaticky.

II. Náročná životní situace v rodině

- V průběhu péče o dítě v pěstounské rodině může dojít ke změnám v důsledku náročných životních situací rodiny. Doprovázející pracovník rodiny je v těchto obdobích rodině k dispozici a poskytuje podporu svěřenému dítěti i ostatním členům rodiny.

Příklady náročných životních situací

- a) závažné onemocnění – pěstouna, dítěte, dalšího člena rodiny
- b) přijetí dalšího dítěte do rodiny, narození dítěte v rodině
- c) komplikované vztahy dítěte v PP s náhradními rodiči
- d) změna ve vztahu s vlastními rodiči dítěte
- e) změna sociálního prostředí dítěte
- f) blížící se zletilost dítěte v náhradní rodinné péči

Postupy pro efektivní řešení náročné životní situace ze strany doprovázející pracovníka

- Pracovník mapuje novou situaci a hledá společně s rodinou zdroje podpory a možnosti efektivního řešení, vyhodnocuje případná rizika a dopady na zdravý vývoj svěřeného dítěte v rodině.
- Pracovník vyhodnocuje jednotlivé oblasti v životě dítěte dle formuláře VSD, na základě stanovení nových potřeb v těchto oblastech konzultuje s rodinou a s dítětem možnosti zajištění stability prostředí, zároveň stanovuje možnosti podpory pečujícím osobám a ostatním členům rodiny pro překonání náročného období. Při mapování potřeb rodiny a dítěte v nové situaci klade doprovázející pracovník důraz na zjišťování názoru dítěte, pozoruje případné změny v projevech dítěte. Pro zjišťování názoru dítěte používá nástroje adekvátní věku dítěte a jeho specifickým potřebám (využívá nástroj Komunikační bedna).
- Pracovník komunikuje o změně situace svěřeného dítěte s pracovníkem OSPOD, společně s rodinou a pracovníkem OSPOD mohou vytvářet plán podpory na další období. Plánované kroky podpory mohou být uvedeny i v IPOD dítěte, který pracovník OSPOD reviduje.

Organizace nabízí rodině podporu ve formě:

- intenzivní podpora ze strany doprovázející pracovníka – častější návštěvy v rodině, mapování aktuálního stavu díky častému kontaktu s rodinou, individuální rozhovory se svěřeným dítětem, pěstouny, dalšími členy rodiny, základní krizová intervence
- intenzivní terapeutická podpora
- psychologické poradenství, speciálně pedagogické poradenství
- doprovod na jednání s úřady, odborníky, zprostředkování odborné pomoci
- intenzivní respitní péče v určitém období
- doporučení literatury k situaci, kterou rodina aktuálně prožívá

Příklady řešení náročných životních situací

Ad a) Příklad řešení změny situace související s náročnou životní situací – závažné onemocnění pěstouna

- Pěstounka pečující o šestiletého chlapce se ocitla v náročné životní situaci, z důvodu onkologického onemocnění. Rodina sdělila pracovníkovi potřebu prodiskutovat nastalou situaci. Společně s pracovníkem byly zmapovány potřeby pěstounky a dítěte, pracovník konzultoval s pěstounkou způsob, jak sdělit dítěti informaci o onemocnění a co rodinu čeká v následujícím období. Pracovník následně s dítětem citlivě hovořil o nové situaci, zaměřil se na zajištění dostatku informací a možnosti dítěte sdělit prožívání situace. Pěstounka využívala v náročném období terapeutickou podporu, kterou nabízela doprovázející organizace. Rodině byla nabídnuta respitní péče, v období kdy pěstounka docházela na chemoterapii, docházela do rodiny pracovnice zajišťující odlehčení v péči. Pracovnice, která poskytovala odlehčení rodině, pomáhala chlapci ve školní přípravě. S pěstounkou byly mapovány další možnosti podpory, rodinu podporovala i vlastní dcera pěstounky, která do rodiny docházela. Rizika v nastalé situaci jsme vnímali v oblasti citového vývoje dítěte – obavy o pěstounku, změna životního stylu rodiny, změna chování pěstounky. Možné bylo i riziko selhávání ve školním prospěchu, z důvodu menší podpory v domácí přípravě, či z důvodu náročné situace a citové nestability dítěte.

Ad b) Příklad řešení změny situace související s náročnou životní situací – příchod dalšího dítěte do rodiny, narození sourozence

- Situace rodiny, kde je plánováno přijetí dalšího dítěte do péče, může být velmi zátěžová zejména pro dítě již v péči umístěné. V této situaci je rolí doprovázejícího pracovníka zjišťovat názor dítěte na přijetí sourozence do rodiny, citlivě mapovat jak si dítě představuje změnu. Společně s pěstouny se zaměřujeme na konkrétní situace, které dítě může zažívat po příchodu dalšího člena rodiny, jako například sdílení společného prostoru, sdílení hraček, společné výlety a trávení volného času, změna v množství pozornosti které budou moci dítěti věnovat. Též dítě připravujeme na možné projevy dítěte, například častějšího pláče u miminka. Dítě lze přímo zapojit do příprav na příchod sourozence. V období před přijetím dítěte, kdy probíhá adaptace rodiny a dítěte, je vhodné, aby se již dítě seznamovalo s novým sourozencem, mělo možnost zažít pozitivní chvíle, začít si budovat vztah. Pracovník je k dispozici pro pěstouny i svěřené dítě, používá techniky pro zjištění názoru a potřeb dítěte, sleduje jeho prožívání. Společně s pěstouny pak plánuje proces adaptace dalšího dítěte v rodině. Je k dispozici v prvním období po přijetí dítěte, společně s pěstouny sleduje změny v chování dětí, vyhodnocuje potřeby dětí.

Ad c) Příklad řešení změny situace související s náročnou životní situací – komplikované vztahy mezi náhradními rodiči a dítětem v PP:

- Pěstouni, kteří neprošli přípravou², pečují o dospívající dívku (13 let) jiného etnika. Rodina se ocitla v náročné životní situaci z důvodu komplikovaných vztahů, kdy se vlastní děti pěstounů

² Do přípravy v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče zařazuje žadatele o NRP krajský úřad

staví odmítavě k přijatému dítěti. Pěstouni zároveň vyjadřují nespokojenost s chováním dítěte – dítě lže z důvodu strachu z důsledků, neplní rodinou stanovené povinnosti, nesdílí s rodinou stejné hodnoty. S rodinou jsou tyto problémy reflektovány během konzultací a je navázána úzká spolupráce s terapeutky organizace, zintenzivňuje se práce doprovázející pracovníka. V daném období intenzivní spolupráce se situace nelepší a dítě vyjadřuje, že v rodině nadále nechce být. S rodinou je mapována aktuální situace, je zjišťován názor jednotlivých členů rodiny a svěřeného dítěte, s dítětem se citlivě hovoří o vzniklé situaci, zjišťuje se dostatek informací o přáních dítěte. Dítě je přiměřeně věku a rozumovým schopnostem informováno o možných řešeních situace. Dítě je informováno o tom, že vzniklou situaci je potřeba řešit s příslušnými pracovníky OSPOD. Dále je svolána případová konference, kde se v rámci multidisciplinárního týmu vytvoří akční plán s ohledem na přání a potřeby dítěte. V případě potřeby je dítěti a rodině nabídnuta respitní péče na období, kdy se hledají nejrychlejší řešení situace (podání návrhu na předběžné opatření, vytipování vhodné pěstounské péče na přechodnou dobu, oslovení biologické rodiny). S dítětem i s rodinou je navázána intenzivní spolupráce, doprovázející pracovník koordinuje předávání aktuálních informací mezi jednotlivými zúčastněnými subjekty. Rizika v nastalé situaci jsou vnímána hlavně v oblasti citového vývoje dítěte – pocit ztráty, pocit viny ze selhání, prohlubující se nedůvěra k dospělým osobám, přechod do jiného typu náhradní rodinné péče, atd. Možné riziko vzniká i v oblasti zhoršení školního prospěchu a vztahů s vrstevníky z důvodu změny prostředí, z důvodu citové nestability, náročnosti životní situace či z důvodu nestabilního prostředí.

Ad d) Příklady změny situace související se změnou ve vztahu k vlastnímu rodiči dítěte

- Děti umístěné v náhradní rodině mohou zažívat situace, kdy dochází ke změně situace rodiče, následně pak může dojít i ke změně chování a vztahu směrem k dítěti.
- Za náročné situace tohoto typu považujeme například:
 - Rodič dítěte se po dlouhém období až několika let ozve dítěti a vyžaduje kontakt s dítětem
 - Rodič dítěte, který se s ním pravidelně setkával, není k dohledání, nekomunikuje s dítětem ani náhradními rodiči, nelze ho kontaktovat a pro dítě jsou nejasné důvody změny chování
 - Rodič změnil svůj životní styl, například se vyléčil ze závislosti, buduje si podmínky pro spořádaný život, případně sděluje, že si chce vzít dítě zpět do péče, nebo naopak rodič, který začal trpět závislostí
 - Rodič dítěte bude mít další dítě, o které následně plánuje pečovat nebo pečuje
 - Rodič má zájem o péči pouze o jednu ze sourozenců, kteří doposud žijí společně
 - Rodič dítěte se vrací z výkonu trestu a má zájem o kontakt s dítětem, rodič odchází do výkonu trestu a má zájem udržet kontakt s dítětem

V situaci kdy dochází ke změně vztahu dítěte k vlastnímu rodiči je pro doprovázejícího pracovníka a pěstouny zásadní zjišťování, jak dítě prožívá dané změny, jak si vysvětluje důvody změny, jak ovlivňuje změna jeho postoj k sobě samému a k osobám které jsou pro něho nejbližší. Zásadní je zjišťovat Změny ve vztahu k rodiči mohou způsobit pocity viny dítěte za vzniklou situaci, mohou se cítit pod tlakem z očekávání, že se má dítě chovat tak, jak si biologický rodič přeje či žádá. Dítě může mít pocity nejistoty, jak ovlivní vztah a chování biologického rodiče jeho vztah k náhradním rodičům,

může být nejisté, zda je přípustné mít rádo vlastního rodiče, chtít se s ním setkávat. Rolí doprovázejícího pracovníka je zjišťovat nejistoty na straně dítěte, pěstounů, případně jednat i s biologickým rodičem, a vysvětlovat mu situaci dítěte, jeho připravenost se setkat, jeho nejistotu, neporozumění situaci změny. Následně s jednotlivými účastníky situace působit pozitivně v zájmu dítěte, které bude i nadále mít bezpečnou základnu ve vztahu k náhradní rodičům a zvládne citlivé období změny.

Ad e) Příklady změny situace související se změnou sociálního prostředí dítěte

- Děti v náhradní rodinné péči jsou citlivé na změnu svého sociálního prostředí. Snížené sebevědomí, obtíže v navazování sociálních vztahů, nedůvěra k lidem obecně, mohou být faktory, které znesnadňují dítěti zvládnání změny sociálního prostředí. Mezi podobné změny můžeme zařadit:
 - Změna bydliště náhradní rodiny
 - Změna školy, přestup na jiný stupeň vzdělávání
 - Změna ve volnočasových aktivitách

Rolí doprovázejícího pracovníka v podobné situaci je pomoci rodině citlivě se připravit na změnu dítěte, zjistit co nejvíce informací o místě kam dítě přechází, kontaktovat společně s pěstouny osoby, se kterými se bude dítě nejvíce setkávat. Náhradní rodině je doporučeno citlivě naplánovat adaptaci dítěte v novém prostředí, informovat osoby které budou v přímém kontaktu s dítětem o jeho potřebách, jeho specifické situaci dítěte v náhradní rodině. Lze se zaměřit na doporučení jak reagovat na dítě a podpořit ho v náročných stresových situacích, lze vysvětlit projevy dítěte a sjednotit výchovný přístup k dítěti. Při vstupu do dalšího stupně vzdělávání je vhodné upozornit učitele na citlivá témata, jako biologická rodina dítěte. Je dobré pokud se učitel v situaci orientuje, rozumí, že dítě například žije u prarodičů, přesto je oslovuje jako své rodiče, též že je složité mluvit o skladbě své rodiny, ukazovat fotografie rodiny. Zejména při vstupu do školního prostředí je vhodné učitele informovat o možných projevech dítěte spojených s raným traumatem dítěte. Lze poskytnout literaturu či uspořádat schůzku pěstounů, doprovázejícího

pracovníka a učitele, vysvětlit specifické projevy dítěte a nabídnout doporučení pro řešení obtížných situací.

Ad f) Situace blížící se zletilosti dítěte v náhradní rodinné péči

- Doprovázející pracovník věnuje pozornost situaci, kdy se blíží zletilost dítěte. Vhodná doba, kdy je potřeba plánovat výstup dítěte z náhradní péče je cca 2 roky před zletilostí. Na tuto situaci pamatuje také Zákon v prováděcí vyhlášce č. 473/2012 Sb., § 2, odst. 1 písm. k. V rámci případové práce je důležité zjišťovat:
 - a) **dlouhodobý výhled vývoje situace dítěte:**
 - bude žít nadále v náhradní rodině?
 - plánuje žít samo?
 - jak uvažuje o své budoucnosti – bydlení, zaměstnání, hospodaření?
 - apod.
 - b) **zdroje podpory pro přechodové období**

- má zájem využít sociální službu?
 - orientuje se v systému dávek státní sociální podpory?
 - má přehled o tom, kam se obracet v problémových nebo krizových situacích?
 - apod.
- Pracovník OSPOD má povinnost plánovat blížící se výstup dítěte, kdy se dostává z kompetence SPO v rámci Individuálního plánu ochrany.
- Doprovázející pracovník využívá pro práci s dítětem a náhradní rodinou zpracované materiály od organizace Janus:
- *Janus ... společně do samostatného života - PRÁCE*
 - *Janus ... společně do samostatného života - FINANCE*
 - *Janus ... společně do samostatného života - BYDLENÍ*
 - *Janus ... společně do samostatného života - ÚŘADY*

Další metodické pomůcky a informace ke Standardu 12:

1. Praktický průvodce pěstounskou péčí na přechodnou dobu (zdroj: Dobrá rodina)
2. Přechodná pěstounská péče pro nejmenší děti (zdroj: MPSV)
3. Metodika k používání komunikační bedny (Communi-Crates)
4. Seznam dostupné literatury a filmů v organizaci
5. Seznam doporučené odborné literatury a filmů
6. Adresář kontaktů návazných organizací
7. Publikace „Pomocné nástroje pro vyhodnocování potřeb dítěte a komunikaci s dítětem“, nadace LUMOS
8. Publikace „Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc“, Středisko náhradní rodinné péče, publikace

RC Slunečnice, z.ú.

Tel.: 603 141 700

E-mail: info@rcslunecnice.cz

Web: www.rcslunecnice.cz

